

КОРОВЕЦЬКА Л.А., аспірантка

Науковий керівник – **МАЗУР А.Г.**, д-р екон. наук

Вінницький національний аграрний університет

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ АПК

У статті розглядаються науково-теоретичні проблеми сутності та змісту механізму господарювання в сільськогосподарському виробництві, наводяться класифікаційні ознаки складових цього механізму, пропонуються підходи до удосконалення та реалізації на практиці форм і засобів впливу на характер економічного відтворення в рамках запропонованого механізму господарювання. Розглянуто економічну суть поняття «механізм господарювання», а також проблеми функціонування механізму господарювання в агропромисловому комплексі у контексті забезпечення продовольчої безпеки населення. Показано структуру господарського механізму та основних його складових, а також особливості функціонування в сучасних умовах господарювання з врахуванням глобалізаційних процесів в світовій економіці.

Ключові слова: механізм, господарський механізм, економічний механізм, форми, методи, функції, засоби впливу, структури, управління.

Постановка проблеми. Трансформація економічної системи України, що пристосовується до ринкових умов господарювання, потребує відповідного перегляду і доопрацювання окремих положень економічної науки. Одним із таких положень, якому вітчизняні дослідники приділяють значну увагу, є категорія «механізм регулювання економічної діяльності».

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питанням зазначеної тематики присвячено чимало досліджень вітчизняних вчених–аграрників, серед яких найбільшою глибиною відрізняються праці: П. І. Гайдуцького, Ф.В. Зінов'єва, І.І. Лукінова, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, А.Г. Мазура, В.Я. Месель-Веселяка, В.В. Юрчишина та багато інших. Водночас система існуючих механізмів господарювання потребує подальшого вивчення і удосконалення.

Мета дослідження – узагальнення теоретичних основ сутності та змісту механізмів господарювання в аграрному виробництві в умовах системних трансформаційних змін.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний і графічний – для комплексного вивчення сучасного стану та особливостей функціонування господарського механізму.

Результати дослідження та їх обговорення. У вітчизняній економічній науці термін «механізм» почав активно вживатися із 70-х років ХХ ст. Виділялися різні модифікації механізмів: економічний, господарський, фінансовий, кредитний, валютний, ціновий, організаційний, мотиваційний, бюджетний, інвестиційний тощо без достатньо аргументованих розмежувальних ознак між ними. Цілком очевидно, що цю сукупність механізмів слід класифікувати і відповідним чином обґрунтувати їх спільність і відмінності. Змістовний аналіз публікацій на таку тематику дозволяє виділити декілька теоретичних підходів стосовно предмета дослідження. Зокрема, в економічній енциклопедії під редакцією С.В.Мочерного [1], господарський механізм трактується як система основних методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва та реалізації власності. При цьому робиться акцент на двох основних способах реалізації дії економічних законів: 1) через ринковий стихійний механізм;

2) через свідоме і планомірне створення найсприятливіших умов для використання прогресивних тенденцій у дії цих законів. По суті такий же підхід ми знаходимо і в зарубіжних публікаціях [2], де під господарським механізмом розуміється певна система організації суспільного виробництва, в яку входять форми, методи та інструменти регулювання суспільного відтворення у відповідності з економічними законами цієї суспільно-економічної формації. Автори вважають, що кожній історично визначеній суспільно-економічній системі притаманний свій, специфічний, органічно пов'язаний з характером пануючих суспільних відносин господарський механізм. На управлінській складовій стосовно розподілу відносин власності, характеризуючи поняття господарського механізму, наголошує О.Михайленко, вважаючи, що це система прямих і зворотних зв'язків, які мають характер інформаційних потоків, управлінських рішень та організаційно-адміністративної діяльності економічних суб'єктів [3]. На наш погляд, в цьому визначенні прослідковується спрощення змісту економічного механізму до системи управління економікою та виробничих відносин, пов'язаних із безпосереднім виробництвом.

Інший відомий дослідник [4], навпаки, пропонує визначення господарського механізму як «... певної системи організації суспільного виробництва, в яку входять форми, методи та інструменти

регулювання суспільного відтворення у відповідності з економічними законами певної суспільно-економічної формації». Така система визначається ним як поєднання стихійного організованого ринку з державним економіко-правовим регулюванням і оформленням господарських відносин. Здебільшого ми також схилиємось до цього погляду.

Викладені вище судження та визначення поняття «господарський механізм» дають підстави для деяких проміжних теоретичних узагальнень:

1. Господарський механізм реалізує дію економічних законів розвитку суспільного виробництва конкретної суспільно-економічної формації.

2. Конкретний прояв господарського механізму згідно зі способами дії економічних законів здійснюється через ринковий стихійний механізм і свідоме створення найсприятливіших умов для використання прогресивних тенденцій в дії цих законів.

3. Використання економічних законів у дії господарського механізму здійснюється через ринкове і державне регулювання економіки і науково обґрунтовану економічну політику.

4. Головними функціями господарського механізму є: використання економічних законів; розв'язання соціально-економічних суперечностей; реалізація відносин власності; всебічний розвиток людини, її потреб та інтересів; узгодження економічних інтересів окремих індивідів, колективів та соціальних груп.

Зважаючи на сутність господарського механізму як форми реалізації дії економічних законів, можна визначити основні з них. Очевидно це будуть: закон ринкового саморегулювання, закон територіального поділу праці та закон реалізації форм власності. Тоді є можливість окреслити складові змісту господарського механізму (рис.1).

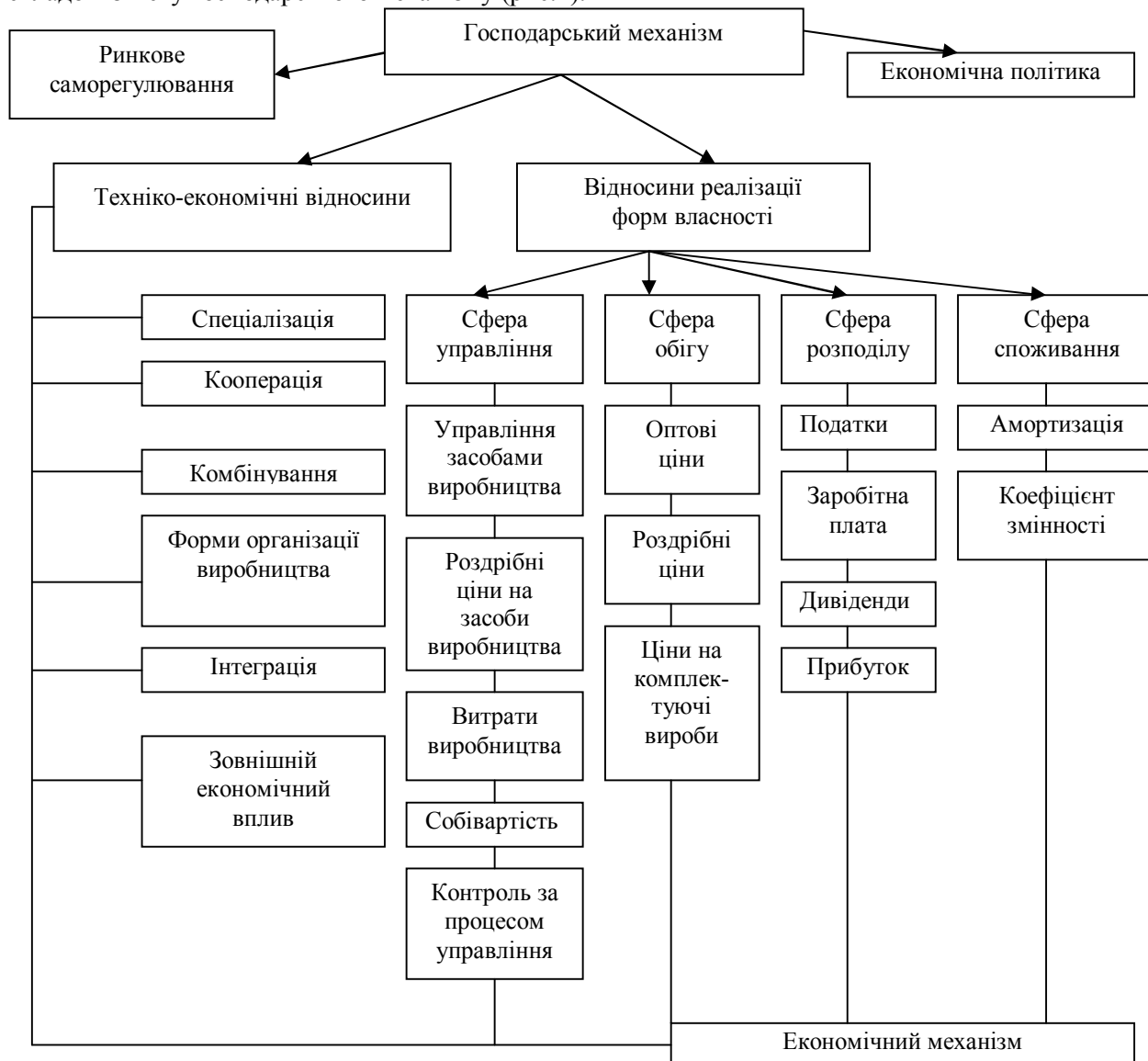

Рисунок 1. Структура господарського механізму

Як видно із рис. 1, у потенційному плані господарський механізм ринкової економіки призначений реалізовувати регулюючу функцію закону вартості. На практиці ця дія проявляється на трьох рівнях: макроекономічному (як регулятор пропорцій суспільного виробництва), регіональному та мікроекономічному (визначення діяльності окремих підприємств).

На рівні макроекономіки товарне господарство саморегулюється за допомогою ринково-конкурентної підсистеми господарського механізму. У товарній економіці конкуренція на ринку є головним і універсальним інструментом, який не лише виявляє кількісні та якісні зміни у сукупному попиті та сукупному пропонуванні, але призводить (за допомогою коливань ринкових цін та прибутку) до необхідних змін відповідних пропорцій [7].

На регіональному рівні процеси регулювання формуються як синтез ринкової конкуренції і дії органів влади і управління з дотримання оптимальних пропорцій економічного відтворення економіки регіону здебільшого за рахунок власного ресурсного забезпечення.

На рівні мікроекономіки, в межах окремої приватної власності, виробничі процеси регулюються в результаті свідомого, планомірного управління ними, встановлення та підтримки таких якісних та кількісних відносин між окремими підрозділами підприємства (або групи підприємств, що входять в певну фірму), які обумовлюються технологічними або іншими особливостями виробництва.

Стосовно економічного механізму господарювання в економічній теорії також не існує єдиного бачення. В одних публікаціях [5] цю категорію тлумачать як системоутворювальне співвідношення державного регулювання і господарського механізму підприємств, що забезпечує реалізацію інтересів окремих працівників, колективу, населення держави, трансформуючись на рівні підприємств у господарський механізм. За ствердженням інших дослідників [6], економічний механізм господарювання включає в себе механізми, які регулюють економічну діяльність підприємства – механізми організаційної побудови, планування, фінансування, ціноутворення, стимулювання, кредитування, обліку і контролю, внутрішніх і зовнішніх відносин та інше.

Завадський Й. С. взагалі вважає, що економічний механізм включає в себе систему методів управління і є складовим елементом господарського механізму [7]. Доведення чи спростування цих думок очевидно слід шукати в руслі системної економічної теорії. На наш погляд, в основі формування економічного механізму лежить економічний закон відособлення спеціалізованих товаровиробників. Зовнішніми формами прояву цього закону можна вважати юридичні особливості соціально-економічного відособлення та ринкові структури, які є адекватними з рівнем розвитку продуктивних сил. Іншими словами, частина господарського механізму (реалізація форм власності), "обростаючи" економіко-юридичними формами, мотиваційними системами, організаційним упорядкуванням структур, формами та методами управління і контролю виступає як економічний механізм, який, в свою чергу, створює процес формування, розвитку і удосконалення механізму господарського. На практиці ця конструкція перетворюється на конкретно-політичну форму (рис. 2).

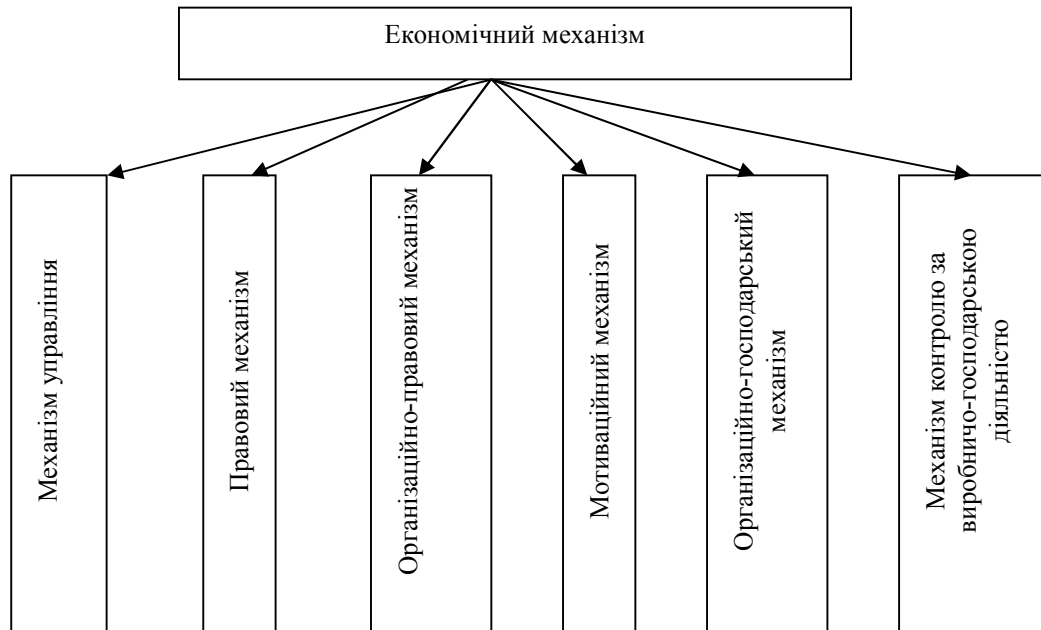

Рисунок 2. Структура економічного механізму господарювання

Сукупну дію елементів економічного механізму (згідно з рис. 2) на конкретному підприємстві слід направити на:

а) забезпечення ефективного стійкого розвитку основного, обслуговуючого і допоміжного виробництва;

б) скорочення матеріально-грошових витрат і витрат продукції на усіх етапах виробництва, зберігання і переробки;

в) більш повне використання ресурсного потенціалу;

г) освоєння досягнень науково-технічного прогресу, вирішення соціальних потреб.

Проектування теорії механізмів на аграрну сферу дозволяє науково окреслити механізм господарювання в галузях АПК (рис. 3).

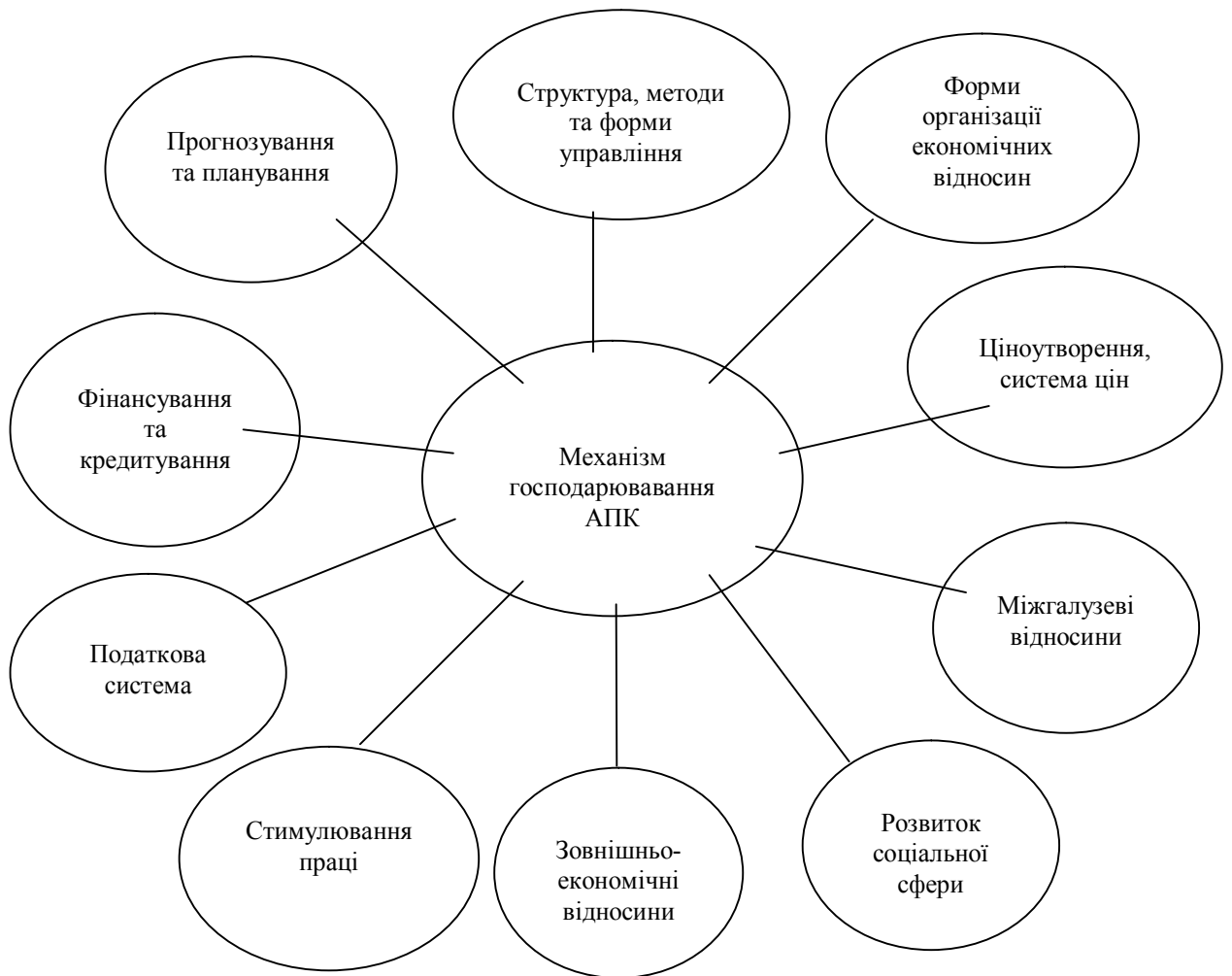

Рисунок 3. Структура механізму господарювання АПК

Як видно з рис. 3, механізм господарювання у сільському господарстві являє собою сукупність взаємозалежних економічних структур, форм і методів господарювання, важелів і методів регулювання, що забезпечують здійснення відтворювального процесу в аграрній сфері. Аналіз сутності механізму господарювання дозволяє визначити, як мінімум, два його найважливіших аспекти. По-перше, багаторівневий його формування: у масштабах всієї країни, окремого регіону, адміністративного району, підприємства в цілому, виробничого підрозділу. По-друге, дія механізму господарювання АПК поширюється на рівні, починаючи з того, на якому він сформований, і далі – на більш низькі рівні. При цьому здійснюється поєднання усіх елементів господарської системи: внутрішньогосподарські відносини, міжгалузеве взаємодія, врахування впливу соціальних інститутів, зовнішнього впливу тощо.

Основною складовою механізму господарювання в АПК слід вважати державне регулювання аграрної сфери, оскільки воно забезпечує рівність доходів на рівні витрати ресурсів. Водночас важливе значення має і регіональний аспект. Тут створюються і функціонують відтворювальні цикли виробництва підгалузеві АПК, формуються регіональні ринки і ринкова інфраструктура.

Проте визначальна роль у функціонуванні господарського механізму належить його внутрішньогосподарському аспекту, який включає: забезпечення оперативної економічної самостійності структурних підрозділів, створення рівних умов господарювання, розробку нормативів розподілу прибутку, запровадження системи внутрішньогосподарських розрахунків на основі розрахункових і планово-облікових цін, застосування економічних санкцій у відносинах між підрозділами тощо.

Висновки. Викладене вище науково-теоретичне обґрунтування сутності та змісту механізмів впливу на економічну діяльність дозволяє констатувати, що:

- використання економічних законів розвитку відповідної формації здійснюється через господарський механізм впливу на елементи економічної системи та виробничі відносини, або відносини економічної власності;

- за своїм змістом господарський механізм – це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва та реалізації власності;

- господарський механізм реалізує дію економічних законів розвитку через два основних способи: ринковий стихійний механізм і через свідоме і планомірне створення найсприятливіших умов економічної діяльності за рахунок державного регулювання економіки і здійснення виваженої економічної політики;

- поняття "господарський механізм" ширше за поняття "економічний механізм" на складову саморегульованого ринку, і навпаки, економічний механізм ширше ніж механізм господарський за рахунок конкретизації управлінських, організаційних, мотиваційних, правових, фінансово-господарських та контрольних аспектів впливу на характер діяльності господарюючих суб'єктів;

- механізм господарювання системи АПК – це конкретизація загального підходу використання дій економічних законів у специфічній сфері господарської діяльності; він включає в себе сукупність взаємозалежних економічних структур, форм і методів господарювання, що забезпечують здійснення відтворювального процесу в аграрній сфері;

- механізм господарювання системи АПК характеризується багаторівневістю: у масштабах всієї країни, окремого регіону, адміністративного району, підприємства та виробничого підрозділу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2./ Ред. кол.: С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 848 с.
2. Якокка Л. Кар'єра менеджера. / Пер. з англ. // Л. Якокка – М.: Прогрес, 1991. – 384 с.
3. Михайленко О. Методологічні аспекти структурування національної економіки і національного ринку / О. Михайленко // Економіка України. – №5. 2003. – С. 60-66.
4. Хозяйственный механизм общественных формаций / Под общ. ред. Л.И. Абалкина – М.: Мысль, 1984. – 269 с.
5. Николаенко С.С. Концепція господарського механізму в сучасній економічній науці // Регіональні перспективи. – №6 (25). – 2002. – С. 21.
6. Бідняк М.Н. Організація управління: Навчальний посібник. / М.Н. Бідняк – К.: А.С.К., 2003. – 176 с.
7. Завадський Й.С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК. / Й.С. Завадський – К.: Вища школа, 1992. – 366 с.

Сущность и содержание механизма хозяйствования в системе АПК

Л.А. Коровецька

В статье рассматриваются научно-теоретические проблемы сущности и содержания механизма хозяйствования в сельскохозяйственном производстве, приводятся классификационные признаки составляющих этого механизма, предлагаются подходы к совершенствованию и реализации на практике форм и средств воздействия на характер экономического воспроизводства в рамках предложенного механизма хозяйствования. Рассмотрена экономическая сущность понятия «механизм хозяйствования», а также проблемы его функционирования в агропромышленном комплексе в контексте обеспечения продовольственной безопасности населения. Показана структура хозяйственного механизма и основных его составляющих, а также особенности функционирования в современных условиях хозяйствования с учетом глобализационных процессов в мировой экономике.

Ключевые слова: механизм, хозяйственный механизм, экономический механизм, формы, методы, функции, средства воздействия, структуры, управления.

The essence and content management mechanism in the system APC

L. Korovetska

The article reviews research and theoretical problems of the nature and content management mechanism in agricultural production, classification features are the components of this mechanism, the proposed approaches to improve and implement in practice, forms and means of influencing the nature of economic reproduction in the proposed mechanism of management. The economic essence of the concept of "economic mechanism". The author considers the problem of the functioning of the economy in agriculture in the context of food security of the population. The structure of the economic mechanism and its main components and features of the functioning of the modern business environment, taking into account the processes of globalization in the world economy.

Key words: mechanism, economic mechanism, the economic mechanism, forms, methods, functions, leverage, structure, management.